

Foreløbig rapport over forårets fugle ved Skagen

Af

BRIAN ZOBBE

(With a Summary in English: Preliminary Report on the Birds of Spring at Skagen.)

MATERIALET

Adskillige ornitologer har gennem de senere år bidraget til at klarlægge forårs-trækket ved Skagen, dels på privat initiativ og dels som deltagere i de studielejre, som Dansk Ornith. Foren. i en årrække har ladet afholde i påsken. I 1959 deltog jeg selv i en sådan lejr, og i tiden derefter foretog jeg flere ekskursioner til området, hvorved jeg efterhånden blev så interesseret, at jeg i januar 1962 tog fast bopæl i Skagen med det formål for øje at følge fugletrækket foråret igennem og ringmærke så mange af de gennemtrækkende fugle som muligt. Jeg delte stort set min tid på den måde, at jeg hver anden dag foretog trækobservationer og hver anden dag ringmærkede. Det samme gentog sig i 1964, hvor jeg dog ikke ringmærkede, men kun foretog regelmæssige trækobservationer.

Selv om mine optegnelser og indtryk iøvrigt fra disse perioder jo nok danner rygraden i nærværende fremstilling, har jeg dog fået et værdifuldt supplement ved at gennemgå påskelejrens protokoller, der veligst har været stillet til min rådighed af hr. cand. mag. N. O. PREUSS i den udstrækning de lod sig fremskaffe. Endvidere har jeg gennemset samtlige årgange af

Feltornithologen og adskillige årgange af Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. og draget nytte af, hvad jeg kunne finde her. En opfordring til foreningens medlemmer om at indsende eventuelle iagttagelser resulterede i et brev med mange værdifulde oplysninger fra to svenske ornitologer, men forblev ubesvaret fra dansk side. Sidst, men ikke mindst, har jeg fået mange interessante oplysninger ved at udspørge lokale folk med et vist kendskab til fugle.

Vor viden om forårs-trækkets nærmere forløb lader naturligvis meget tilbage at ønske; men det er mit håb, at nærværende fremstilling i nogen grad kan tjene som vejledning for videre studier.

Det er mig en kær pligt her at sige tak til alle, der på forskellig vis har bidraget. En særlig tak skal rettes til ornitologerne ORLA DANTOFT, POUL LINDHARD HANSEN og JENS HØJEN POULSEN, der alle i høj grad har bidraget til det endelige resultats udformning. Endvidere til vejformand ALBERT HANSEN, opsynsmand JOHANNES KAAS, strandfoged CHR. THAGAARD og fisker WILFRED ZOBBE, for den enestående velvilje de gennem årene har vist vort ringmærkningsarbejde.

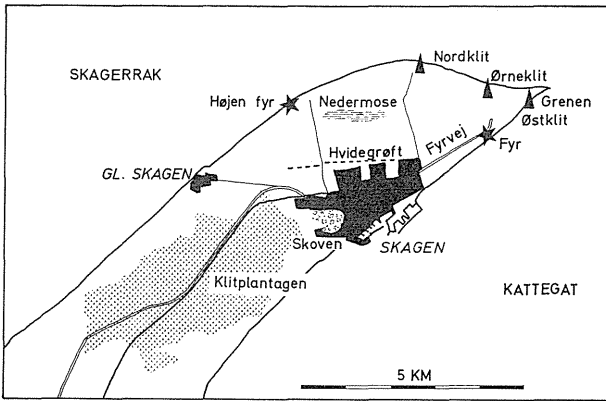

Fig. 1. Kort over Skagen og omgivelser.

Fig. 1. Map of Skagen and surroundings.

OPDELINGEN AF TRÆKKET

Det har længe været kendt, at trækkende landfugle søger at undgå det åbne hav, så længe de i nogen grad kan opretholde den rigtige trækretning ved at flyve over land. Jylland virker således som en vældig ruse, der tillige opfanger adskillige fugle, der af vind og vejr er slået ud af kurs, og et særligt koncentreret træk vil naturligt opstå ved Grenen, når fuglene her uigenkaldeligt må forlade land.

Endvidere foregår der et træk af svømmefugle op langs de jyske kyster i større eller mindre afstand fra disse, og en del af dette træk kan også iagttages fra Grenen. Det er her nødvendigt at skelne mellem det træk, der foregår langs vestkysten, og det, der foregår langs østkysten, da man må formode, at fuglene kommer fra forskellige overvintringsområder.

Forårstrækket ved Skagen kan således opdeles i 3 zoner, der altid bør registreres hver for sig, nemlig: Skagerrak-zonen (svømmefugle), Land-zonen (alle landfugle) og Kattegat-zonen (svømmefugle). De tre zoner benævnes i det følgende som henholdsvis S-zonen, L-zonen og K-zonen.

Tænker vi os en linie i forlængelse af Batterivej (AB i fig. 2 og 3) passerer fuglene denne i god overensstemmelse med vor opdeling, og her burde for så vidt de bedste betingelser være til stede for en nøjagtig optælling. Dette er da også tilfældet

for S-zonens vedkommende, idet en observatør intetsteds får et bedre overblik over denne zone, end han gør fra Nordklit. For L-zonens vedkommende er det imidlertid ulige nemmere at foretage optællingen fra Østklit, idet trækstrømmen er mest koncentreret over selve Grenen (fig. 2). En anden fordel ved Østklit er, at man herfra tillige har det bedst tænkelige overblik over K-zonen. Østklit er således den ideelle observationspost, når man er alene, og langt de fleste af mine observationer er derfor foretaget herfra.

Som en tredje observationspost kan nævnes Ørneklit. Herfra har man navnlig gode muligheder for at optælle rovfugle, vadefugle, kragefugle m. m., medens småfuglene let vil unddrage sig opmærksomheden, når de passerer over klitområderne bagved. Posten bør derfor kun bruges i samarbejde med en observatør på Østklit.

For at opnå et nogenlunde pålideligt resultat er det således nødvendigt, at S-zonen overvåges fra Nordklit, og de andre to zoner fra Østklit. Det kan gøres af 2 observatører – på rolige dage; men for alle zoner – og især for L-zonen – gælder det, at der kan indtræffe så store træk, fordelt over så mange arter, at der skal flere observatører og en forud lagt arbejdsplan til for at klare opgaven, og endda vil man ofte komme til kort. Når man derfor betænker,

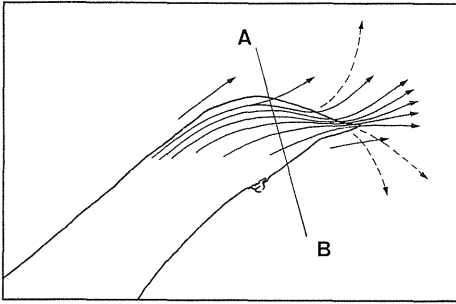

Fig. 2. Landfuglenes hovedtrækveje.

Fig. 2. Main routes of landbirds.

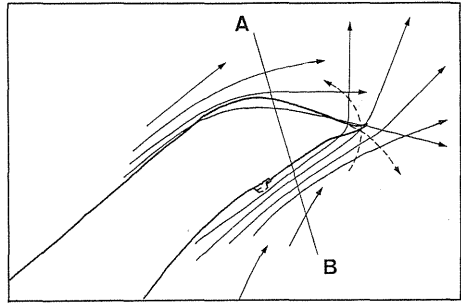

Fig. 3. Svømmefuglenes hovedtrækveje.

Fig. 3. Main routes of web-footed birds.

at jeg, bortset fra påskeugerne, måtte foretage mine observationer stående alene på Østklit, kan det ikke undre, at mine notater, især hvad S-zonen angår, er lidt mangelfulde, og at de talstørrelser, jeg opgiver, undertiden er noget usikre.

Den primære opgave for alvorligt arbejdende ornitologer der i fremtiden måtte aflægge Skagen et besøg, vil således være at bemande de omtalte poster så kontinuerligt som muligt. En systematisk optælling af de dagtrækkende fugle, der i skiftende antal raster i baglandet, har kun begrænset betydning, da disse jo alligevel før eller senere må ud forbi posterne. Derimod kan

de koncentrationer af nattrækkende fugle, der med mellemrum forekommer, jo nok give os et fingerpeg om dette træks forløb; men også her gælder det, at man ikke skal sprede sig for meget. De sangere, man med møje og besvær tæller op i villahaverne i Skagen, kan jo meget vel være de samme, som træffes i marehalmen på Grenen en halv time senere.

Under mine ophold på Skagen koncentrerede jeg mig derfor om området øst for Batterivej, og foretog kun lejlighedsvis afstikkere mod vest f. eks. til Nederrose og havneområdet, der jo må siges at være af en vis interesse.

BIOTOPER OG RASTEPLADSER

De foretrukne rastepladser er i hovedsagen begrænset til beplantningerne langs Fyrvej og ad vejen forbi Sct. Georgsgildets feriekoloni til Ellekrattet og den bagved liggende sø, hvor bl. a. de mere fåtalligt optrædende arter af ænder og vadefugle gerne ses. Tillige er klitterne her i stor udstærkning bevokset med havtorn (*Hippophaë rhamnoides*) hvis orangegule, bærliggende frugter søges af mange fugle.

Også fladvandspytterne og de til dels sumpede strækninger langs Nordstrand er gode lokaliteter, medens Sønderstrand er uden større interesse.

Området nord for Fyrvej og Skagen by består hovedsagelig af hede og klit med forkrøblede buskvækster og lidt spredt fyrrebevoksning, der ikke virker særligt tillokkende på de trækkende fugle. At gennemtrave disse strækninger flere gange om dagen bidrager i højere grad til at bringe ornitologerne i miskredit end til at klarlægge fugletrækket, da størstedelen af området er udlagt som vildtreservat og bør respekteres som sådant.

VINDENS INDFLYDELSE PÅ TRÆKKET

Skønt fuglenes reaktion overfor vinden ikke altid er let at forstå, er den dog så påfaldende ens fra gang til gang, at visse retningslinier lader sig opstille.

På fig. 2 er landfuglenes hovedtrækveje indtegnede. Nordstrand virker i udpræget grad som ledelinie under alle vejrforhold, medens tilflyvning ikke finder sted langs Sønderstrand.

Udtrækket finder normalt sted i retninger mellem NØ og Ø, men påvirkes iøvrigt stærkt af vejrforholdene, idet alle fugle, og i ganske særlig grad småfuglene, viser en udtalt tilbøjelighed til at søge op mod vinden. Det sikreste træk ses derfor, når fuglene kan kombinere denne modvindstendens med den naturlige trækretning; altså med vinde i sektoren NØ-Ø. Det første spredte udtræk i det tidlige forår, hvor trækdriften jo endnu er ganske ringe, finder da også gerne sted med disse vinde, og nærsomhelst de indtræffer foråret igen, kan man påregne at se en kontinuerlig, omend til tider ret spredt strøm af fugle, der målbevidst haster afsted. Overskyet, regnfuldt vejr synes på ingen måde at hæmme udtrækket, der foregår ufortøvet, og iøvrigt ganske lavt (under 30 m). Undtaget herfra er dog våger og duer, der sædvanligvis trækker ud i noget større højde.

Helt store træk kan forekomme, når de østlige vinde indtræffer pludseligt efter en vestenvindsperiode. Dette skete f. eks. natten til den 15. april 1962, og udløste en vældig trækbølge, der fortsatte med større eller mindre voldsomhed gennem hele den følgende uge. Bogfinker (*Fringilla coelebs*) passerede i titusindvis, blandet med Kvækerfinker (*Fringilla montifringilla*), Dompapper (*Pyrrhula pyrrhula*), samt iøvrigt et væld af andre småfugle. Bl. a. sås adskillige Musvitter (*Parus major*). Blåmejser (*Parus caeruleus*), Grønirisker (*Chloris chloris*) og Gulspurve (*Emberiza citrinella*).

Mange tusinde kragefugle og et drossel-

træk af hidtil usete dimensioner passerede også i disse dage. Især om morgenen den 18. april bølgede flok efter flok af drosler uafsladeligt frem over en flere kilometer bred front, og store mængder var forsvundet i NØ, da dette fantastiske træk hen på morgenstunden stilnede af; og iøvrigt afløstes af en uendelig strøm af finker. Den følgende morgen sås der stadig drosler og finker i tusindvis, men pudsigt nok nu i blandede flokke. Overalt i bevoksningerne vrimlede det ugen igennem med nattrækere, især Rødhalse (*Erithacus rubecula*).

Drejer vinden mod nordvest, drejer trækstrømmen – på grund af modvindstendensen – i takt hermed, men et jævnt godt udtræk kan stadig ses i retninger indtil stik nord. Med yderligere vinddrejning mod vest bliver fuglene synligt forvirrede og trækbilledet rodet.

Drejer vinden mod syd, gør modvindstendensen sig gældende på ganske tilsvarende måde, især for småfuglenes vedkommende, hvorimod det for fugle med relativt stort vingearreal (våger, Viber (*Vanelus vanellus*), Mursejlere (*Apus apus*), Krager (*Corvus cornix*) og svaler) ofte ser ud til, at trækdriften overvinder modvindstendensen, hvilket giver sig udtryk i, at fuglene nok flyver mod vinden, men samtidig lader sig gribe af denne og herved føres sidelæns, eller endog skråt baglæns, udover havet i nordøstlig retning.

Forholdet sås meget udpræget under et stort træk den 26. marts 1962, der udløstes, da vinden pludselig drejede til SSØ efter i nogle dage at have været i den vestlige sektor. Fra morgenstunden var der et godt, stadig tiltagende udtræk af kragefugle, Stære (*Sturnus vulgaris*) og Sanglærker (*Alauda arvensis*), samt en del dueflokke og Viber. Dette var, som det snart skulle vise sig, imidlertid kun indledningen til det egentlige træk, der begyndte ved 9-tiden. Fugle kom da vestfra i så store mængder, at det så ud, som en eller anden

i det fjerne rystede dun ud af en pude. »Dunene« forvandlede snart til flokke af Krager og Viber, samt en uendelig strøm af Sanglærker, og at foretage en blot nogenlunde nøjagtig optælling af de tusinder af fugle, der i løbet af de næste par timer passerede, lod sig ikke gøre. Der var, selv i de mere rolige perioder, hundredvis af fugle i luften, og fra landsiden kom jævnligt dueflokke og blandede sig med det øvrige, hvorimod stæret træk efterhånden stilnede af.

Under udtrækket benyttede langt de fleste Krager sig af den omtalte »vinddrivningsteknik«, og et stort antal Viber blandede sig med dem. De fleste vibeflokke opløstes dog, når de nåede Grenen, og grupper af forskellige størrelser fortsatte i alle retninger mellem Ø og SSØ.

Sanglærkerne trak ud lavt over bølgerne, til de var ca. 100 m fra kysten, hvor der må have været en særlig luftstrømning, thi netop dèr ændrede hver eneste fugl kurs og fortsatte i sydøstlig retning.

At modvindstendensen kompenserer for afdrift og afgjort er til fuglenes fordel under de nævnte vindforhold er jo let at indse, og alt udtræk i sektoren N-SSØ må så-

leds siges at være hensigtsmæssigt og iøvrigt fuldstændigt normalt.

Ulige sværere er det at se nogen forklaring på, at modvindstendensen også gør sig gældende med *vestlige* vinde, hvor hundredvis af fugle ofte kan ses trække ind fra Kattegat, medens udtræk kun finder sted yderst modstræbende. Der kan godt være en god, kontinuerlig tilflyvning vestfra, men ved mødet med havet bliver fuglene tydeligt nok usikre, og trækilledet i det hele taget forvirret. Udtræk forsøges jævnligt, men oftest opløses flokkene ude over havet, og mange af fuglene kommer retur og forsvinder efterhånden vestover igen.

Ringduer (*Columba palumbus*) og Krager synes bedst at kunne affinde sig med medvind, og ret kraftige træk er flere gange iagttaget med lette sydvestlige vinde; da gerne i stor højde og for Kragernes vedkommende over en flere kilometer bred front.

Med tiltagende blæst går trækket efterhånden i stå, og de få, der trækker ud, undgår i regelen den direkte medvind ved i nogen grad at vælge sidevind. Altså atter en slags vinddrivningstræk.

S-ZONEN

Desværre er denne zone blevet stærkt forsumt, og direkte iagttagelser foreligger kun sparsomt. Det er imidlertid mit indtryk, at et ret betydeligt træk foregår ad de trækveje, der er indtegnet på fig. 3, og med østlige vinde er dette træk især koncentreret langs Nordstrand, da også svømmefuglene har en udtalt tilbøjelighed til at søge op mod vinden. Sortænder (*Melanitta nigra*) ses dog lejlighedsvist trække i medvind. Iøvrigt passerer et vekslende antal af vore almindelige havfugle op og ned langs kysten næsten dagligt, men disse bevægelser må, især i årets første måneder, betragtes som værende af rent tilfældig karakter, da de mere er dikteret af den øjeblikkelige

vindretning end af nogen egentlig trækdirft. Dog synes lommerne at være ret uafhængige af vinden, og et nogenlunde støt omend spredt træk kan ses foråret igennem; undtagen med vestlige storme, hvor havet er som »blæst« for kystnære fugle. Til gengæld skulle der vel på sådanne dage være gode chancer for at iagttage f. eks. stormfugle, hvis man har den fornødne tid og energi til i timevis at afsøge havområdet med kikkerten.

Mindre træk af Gråænder (*Anas platyrhynchos*) iblandet enkelte Pibeænder (*Anas penelope*) kan ses. Endvidere af Havlitter (*Clangula hyemalis*) og Ederfugle (*Somateria mollissima*). Sidstnævnte er langt den

hyppigste, og især i april ses småflokke på træk, ofte i en for denne art helt usædvanlig højde. Den altdominerende af dykænderne er Sortanden, der hvert år, når trækket i april kulminerer, ses i vældige nordøstgående flokke, ofte langt til søs.

Strejfende Toppede Skalleslugere (*Mergus serrator*) ses meget almindeligt, men noget egentligt træk synes der ikke at være tale om.

Hvad måger angår, opgav jeg på et tidligt tidspunkt at føre kontrol med antallet af disse, men jeg anser det for sandsynligt, at der foregår endog store træk af Hættemåger (*Larus ridibundus*) og Stormmåger (*Larus canus*) samt et beskedent træk af Sildemåger (*Larus fuscus*), hvorimod træk

af Rider (*Rissa tridactyla*) ikke forekommer langs Nordstrand, hvad der næppe kan undre. Derimod er det ejendommeligt, at ternetræk ikke ses i større omfang end hidtil iagttaget. Fra Splitternen (*Strena sandvicensis*) ankommer i slutningen af marts, ses ganske vist flere og flere, der efterhånden blandes med Havterne (*Sterna pradisaea*) og Fjordterne (*Sterna hirundo*); men de synes kun at være optaget af at fiske, og nogen større ophobning eller egentlig målbevidst træk med dagcifre på flere hundrede som f. eks. iagttaget i april 1949 og 1952 (NIELS HESSELBERG CHRISTENSEN og ERIK HANSEN) har ikke kunnet konstateres i de senere år.

K-ZONEN

Over Kattegat kan dagligt ses et større eller mindre antal lommer, dykænder, skalleslugere, måger m. v., der alle i hovedsagen bevæger sig imod den øjeblikkelige vindretning, endog i så udpræget grad, at store bevægelser kan foregå i den »forkerte« retning, og egentligt træk kun forekommer, når fuglene kan opretholde trækretningen ved helt eller delvis at flyve mod vinden.

Langt de største træk indtræffer med østlig kuling, hvor man kan være sikker på at se et bredt udsnit af vore havfugle. Dykænderne er rigt repræsenteret; men da trækket foregår under så barske vejrforhold og ydermere lavt over bølgetoppene, er det svært at anslå antallet af forbipasserende fugle. Sikkert er det dog, at Sortænder og især Ederfugle passerer i tusindvis i løbet af foråret. Mindre træk af Havlitter kan også lejlighedsvis iagttages, hvorimod Fløjlsænder (*Melanitta fusca*) og Hvinæn-

der (*Bucephala clangula*) ses mere undtagelsesvist. Den Toppede Skallesluger er langt almindeligere, selv om egentligt træk vist kun forekommer i ringe grad.

Gæs og svaner iagttages kun rent undtagelsesvist, og det er tydeligt, at Skagen ligger udenfor disse fugles egentlige trækroute.

Måger ses overalt og er især til stede i stort tal i havneområdet. Heriblandt regelmæssigt Gråmåger (*Larus hyperboreus*) og enkelte Hvidvingede Måger (*Larus glaucoides*). Stormmåger og Hættemåger tiltager i antal til hen i marts/april, hvor flok efter flok kan passere langs Sønderstrand og videre mod nordøst.

Et vældigt, nordgående træk af Rider, hvor tusindvis passerer dag efter dag, kan iagttages sidst på vinteren.

For en mere detaljeret redegørelse af de enkelte arters optræden henvises til den efterfølgende systematiske liste.

SUMMARY IN ENGLISH

Preliminary Report on the Birds of Spring at Skagen.

From January to July 1962 and again from January to June 1964 the author stayed at Skagen (the Skaw), for the purpose of observing the spring migration here. The observations of several other ornithologists' who from time to time during recent years have visited this northernmost part of Denmark, have also been taken into consideration.

Due to the funnel-like shape and the natural situation of the peninsula of Jutland, the stream of leaving land birds will be exceptionally narrow over Grenen. Great numbers of passing web-footed birds can also be seen, but here it is necessary to distinguish between those passing along the northern coast and those passing along the southern coast as it may be presumed that they return from different winter quarters.

The spring migration can thus be divided into three zones each of which should be registered separately, namely; the Skagerrak-zone (web-footed birds), the Land-zone (all land birds) and the Kattegat-zone (web-footed birds).

Obviously, Nordklit is the best place for observing the Skagerrak-zone, whereas Østklit is excellent for observing both the Land-zone and the Kattegat-zone.

The Influence of the Wind

Although the birds' reaction to the wind is not always easy to understand, a certain pattern can, however, be laid down. Greatest passages are seen along the main routes shown in fig. 2, during periods of prevailing easterly winds. All birds, especially the smaller ones, show a strong tendency to head-wind migration and as the wind veers to the north, or the south respectively, they can be seen leaving in any direction between N and SSE. When winds are southerly, birds with relatively large wings such as buzzards, Lapwings, Swifts, crows, hirundines etc., often seem to compromise by flying against the wind at the same time giving in to it, and a northeasterly course is actually attained.

That the head-wind tendency by counteracting

the side-wind drift definitely advantageous for the birds under the mentioned weather conditions is plain, whereas its purpose is difficult to explain with westerly winds. A continuous, although rather scattered stream of birds, may then very well be seen approaching down-winds along the northern coast. But, upon reaching the open sea, most of them get confused and start circling around, apparently reluctant to leaving the land, and a great deal of those that eventually do, can soon be seen coming back again, often together with scores of smaller birds travelling against the wind. Usually, most of these birds circling and moving in all directions at Grenen, will gradually disappear westwards again.

Pigeons and crows seem best to be able to put up with following winds, and great passages have been seen on several occasions with light, south-westerly winds, usually at rather high altitudes. With increasing winds, however, the migration will gradually come to a standstill, and should a few birds actually attempt to leave, they will, at least to some extent, choose side-wind and avoid the direct down-wind.

Various web-footed birds can be seen almost daily, but it is difficult to make out whether they actually are migrating or not, as they, too, show a pronounced head-wind tendency and thus can be seen moving in any odd direction. Common Scoters, each spring passing by the tens of thousands along the northern coast, can occasionally be seen migrating down-winds, and so can small numbers of divers. Greater passages of Mallard, diving ducks and gulls are usually seen only during gales in the sector N-SE.

Along the southern coast the Eider is the most frequent duck, but also many Common Scoters and scores of Long-tailed Ducks can be seen, together with enormous quantities of Kittiwakes.

Of terns, only scattered migration have been seen so far.

For more detailed information about each species, consult the following systematic list.

Manuskript modtaget 1. gang 2.1.1968.

Forf. adr.: Vestergade 47, 9900 Frederikshavn.